

TIL ÅRSMØTET I MOSSEFOSSENS VENNER 15.3.2022, «KONGEN» HENRICH GERNERSGATE 7

Tusen takk for oppfordringen til å si noen ord om Kong Karl, her og nå, i forbindelse med årsmøtet i Mossefossens Venner. Jeg trenger ikke bli bedt 2 ganger om å formidle litt historikk om en så ærverdig bygning i Gamle Moss, og gjør det med glede.

Ja, aller først: Vi er på historisk grunn, en fredet plett, som jeg har hatt et nært forhold til siden far kjøpte det av Moss Arbeiderparti Lille julaften i 1968. Skjøtet ble undertegnet av styret i Moss Arbeiderparti ved blant andre Nils Bjørnebekk, og dagbokført i Moss Sorenskriverembete 10.1.1969. Moss Arbeiderforening og Moss Arbeiderparti hadde da eid gården fra 1913. Da ble det Folkets Hus, men når byens innbyggere gikk til dans, var det til «Kongen» ikke Folkets Hus.

Huset ble fredet i 1923, samme år som Gernergården, Henrich Gernersgate 8 og 10. Det gikk en fredningsbølge over landet i de årene. Enkeltbygninger ble fredet, men i den siste fredningsgjennomgangen i 2013 ble hele bygårder fredet av Riksantikvaren, og i den sammenheng ble også Annekset her gitt fredningsstatus.

Det betyr restriksjoner både eksternt og internt i bygningene, noe jeg slett ikke satte meg imot, vel vitende om at bygningsvern har stor betydning for framtidige reguleringer, er med på å bevare by- og kulturhistorie, og skaper identitet til byen i befolkningen. Ikke alle er like begeistret, men i et større perspektiv er dette av vital betydning. Jeg kan det meste om søknadsprosedyrer, dokumentasjon og rapportering, og etter mange år i bransjen er jeg slett ikke skremt av fredningen.

Det følger dessuten økonomiske midler med, dersom søknaden godkjennes, og jeg har i alle år hatt et utmerket samarbeid med Riksantikvar, Østfold fylkeskommune, Kulturminnefondet, og ikke å forglemme dyktige håndverkere.

Fars intensjon var å utvide arealet i Henrich Gernersgate 8 og 10 på grunn av økt produksjon og omsetning av øl, mineralvann og maltextrakt. Vi hadde utsalg og kontor i Kong Karl i mange år før Galleri Brandstrup etablerte galleri og kafe her i 1990. Da familien Brandstrup flyttet inn, flyttet vi utsalget til Annekset, og da vi avsluttet vår bryggerivirksomhet ble Annekset benyttet til lager. Galleri Henrik Gerner v/ Dag Modal fortsatte galleridrift i hovedbygningen helt fram til 2017, og med Cafe Brandstrup i 1. etasje var dette et samlingspunkt for mange i Moss, og langt ut over byens grenser.

Hareide Design Mill holdt i mange år til i 3. etasje før de flyttet til «Kaffelatteland», i Bygdø Alle i Oslo. Litt odiøst sagt av Einar Hareide, da det ikke var etter hans hjerte å flytte fra Kong Karl.

Aksjene i Kong Karl, Henrich Gernersgate 7, solgte vi i 2016 til Hilde Omre. Jeg sier ikke mer om det, men vil understreke at jeg var veldig glad da Fauna Eiendom kjøpte både Kong Karl og Parken av hennes firma. Fauna Eiendom kjenner jeg som en seriøs aktør i byen. De er kjøpere av en stor bygningsmasse i sentrum, inkludert Gernergården, Kong Karl og Heilmannparken. De har kapital og kulturell kapital, slik jeg har lært dem å kjenne, med genuin interesse for byen og med et langsiktig perspektiv. Håper jeg. At de nå har gitt Ekeby gårdsbryggeri mulighet til å holde hus nettopp her er veldig bra.

Kong Karl har en mangslungen og fargerik historie. Mossefossens venner fikk i sin tid satt opp et bronsekilt på husveggen mot Henrich Gernersgate, som fortalte bruddstykker av denne historien. Fasaden på gården er nylig pusset opp, og da jeg skulle oppdatere meg på det som sto på skiltet, var det borte! Jeg ble mer enn overrasket, og har satt i gang en leteaksjon for å finne det, men har så langt ikke lykket. Jakten fortsetter.

Kong Karl ble bygget i 1817 av David Chrystie. Huset har gjennom tidene mistet noe av sin opprinnelige empirekarakter, det samme preg som Chrystiefamiliens Torderød hadde og har, med mansardtak og glaserte svarte takstein. På den tiden het gården Chrystiegården, som flere av familiens gårder i Moss. Etter det jeg vet var dette familiens bolig, med lystgården Torderød «på landet» rett over Sundet, som vel bar betegnelsen lystgård med rette, om ikke «blott til lyst»!

I 1838 gikk gården over til Ingebretsen og Dingstad, som var garver og sadelmaker, som 8 år senere solgte gården til klubbsekskapet Den gode hensikt.

I 1855 ble eiendommen solgt til kjøpmann Chr Bassøe.

Losoldermann Michael Sundt ble neste eier i 1858. Huset ble spart i den store bybrannen samme år, og ble hjemmet til familien Sundt fram til 1875.

Og slik kan jeg holde på. Det det finnes mange kilder å øse av og nøyaktige oversikter over eiere og aktiviteter, krydret med spennende og morsomme anekdoter fra livet i gården.

Karin Behn Skjævestad har samlet mye av dette i sin bok fra 2016 «Moss i våre hjerter, glimt fra Henrich Gernersgate i Møllebyen», som er vel verdt å lese for de som vil se nærmere på detaljer i historien.

I 1875 kjøper Kjellandsvik og Ombustvedt gården og i 1876 åpnet Victoria Hotel dørene sine.

Victoria Hotel ble til Hotel Kong Karl, som etter sigende «anbefales de ærede Reisende og andre, som vil beære det med sin Søgning. En vel assortert Restauration anbefales, Spise serveres efter Kart hele Dagen, Lunch hver formiddag»

Navnet Kong Karl har senere fulgt gården, bortsett fra perioden da Moss Arbeiderforening og Moss Arbeiderparti holdt til her under navnet Folkets Hus fra 1913 til 1968.

Gården huset Folkekjøkkenet under 1. verdenskrig, som ble opprettet etter anmodning av Moss formannskap i juni 1916. Det var forventet et daglig salg av 300 – 500 porsjoner, og prisen per person ville være 50 øre for full middag i spisesalen og billigere ved utlevering. For grøt satte man en lavere pris. Folkekjøkkenet ble drevet fram til juni i 1921.

Under 2. verdenskrig okkuperte nazistene gården der de startet Rikstrykkeriet, som distribuerte propagandamateriell i stor stil. Det ble også benyttet til sykehus «Orts Krankenstube» med sykestuer og en liten operasjonssal. Etter senkingen av Nordvard i Mossesundet ble sårede og døde tyskere fraktet hit. Etter krigen måtte det omfattende reparasjoner til på bygningen, og tilbygget, Annekset, ble oppført i 1947, som huset trykkerilokaler for Moss Arbeiderblad.

Men - hvem var nå denne Kong Karl? Da jeg arbeidet med teksten til bronseskiltet i Mossefossens Venner, var våre informanter sikre på at det var Karl den XIII av Sverige. Han var den første kongen etter oppløsningen av eneveldet i 1814, men døde allerede i 1818, og var vel neppe kjent for den jevne Mosseborger. Det kunne være en annen Karl, Carl XV, kalt Kron-Kalle, men kanskje Karl rett og slett var et kjent og populært navn i tiden uten referanse til en spesiell konge? Jeg bare spør, og skal fortsette å lete etter et eventuelt riktig svar, men uansett: Kong Karl er et staselig navn, og jeg synes bygården kan bære navnet med rette, med stolthet og overbevisning.

Er ringen sluttet?

Ja, jeg har tenkt på det etter at Finn Erik Blakstad og hans stab kom hit 1.12. 2021.

Det går en god forbindelseslinje fra vårt bryggeri via Moss bryggeri museum, Moss by- og industrimuseum, Mosseølets Venner, Varnaveien mineralvann, Mossefossens Venner, Morsa og nå til Ekeby gårdsbryggeri.

De er godt plassert her i storsalen i Kong Karl, og Ekeby gårdsbryggeri presenterer seg som Kongen for å promotere sin virksomhet og sine varer. Det kjennes veldig bra, ja, helt Konge, faktisk!

Salen er smakfullt pusset opp og innredet, også med gjenstander fra Moss bryggeri museum. Det er spesielt hyggelig!

Et sus av historie, så absolutt? Ja, og for meg binder det gårdens historiske fortellinger godt sammen.

Gårdsbryggeriet er lokalt forankret, kortreist og har et spennende sortiment, som stadig utvikles. Det borger for kvalitet og go'følelse for en mossaing.

Oppfordringen min går til alle om å benytte Kongen som et samlingspunkt, til små og store arrangementer, som for eksempel til årsmøtet i Mossefossens venner. Her og nå!

Det som skjer i Møllebyen idag samsvarer veldig godt med Mossefossens venners formål og vedtekter. Formålet er omfattende i §1, fra det ble stiftet 14. august 1997, og det er nok å nevne at foreningen skal «arbeide for økt kunnskap om og forståelse for Mossefossens historie og betydning, som grunnlag for næringsvirksomhet, industri, bosetting og bydannelse», og videre «bidra til økt kontakt og samarbeid mellom myndigheter, bedrifter, virksomheter, institusjoner, foreninger og bosatte i området».

Kan det sies mer treffende og konstruktivt for et videre interessefellesskap og samarbeid?

Neppe.

Takk for oppmerksomheten.

Trine Lise Heilmann Kongen i Kong Karl 15.3.2022